

Foto: Anda van Riet

REGIONALE TAALEN EN IDENTITEIT BIJ JONGEREN

In gesprek over voordelen en vooroordelen

Niet elke taal heeft dezelfde status. Waar we twee- of drietalig onderwijs (naast Nederlands ook Engels, Duits en/of Fries) als een pre voor iemands cv zien, wordt over andere talen minder positief gedacht. Wat nu als zo'n lagestatus taal jouw moedertaal is? En dus onderdeel van je identiteit? Themalessen over regionale talen en identiteit maken jongeren hier bewust van en laten hen stellingnemen.

WILLEMIJN ZWART, JOANNE VAN DER BOOM, SUZANNE BROOKMAN & JANIEKE VAN DER POPPE

De verschillende regionale talen die Nederland rijk is, krijgen weinig aandacht in ons onderwijs. Zelfs het Fries, de regionale taal waarvan de positie in het onderwijs het best verankerd is, werd in 2018 bij slechts 150 leerlingen als eindexamenvak afgetoetst. Hiermee ontkennen we als taaldocenten de rol van betekenis die deze talen in sociale, maatschappelijke en culturele zin spelen. Immers, in de helft van de twaalf Nederlandse provincies wordt een of meer van deze erkende regionale talen gesproken. Voor de duidelijkheid: met regionale talen bedoelen we de samenhangende verzameling van lokale, van plaats tot plaats verschillende dialecten die samen onder één taalnoemer vallen: Nedersaksisch¹, Fries of Limburgs. En dan laten we de net zo waardevolle, maar helaas niet als zodanig erkende regionale talen Zeeuws en Brabants nog buiten beschouwing. (Zie ook kader 1.)

Regionale talen staan over het algemeen dan wel weinig in de belangstelling, maar dat betekent niet dat ze geen maatschappelijke waarde hebben. Neem bijvoorbeeld Bökkers, een Sallandse dialectband die tot voor kort landelijke onbekendheid genoot, maar al jaren avond na avond grote zalen plaatspeelt 'aan de goede kant van de IJssel', in de Achterhoek, Salland of Twente. Vele tieners in Oost-Nederland zijn weg van deze dialect-rock-'n-roll. Ook op sociale media gaan filmpjes zoals van de Gladjakkers, een comedy-kanaal op YouTube, snel viral, vorig jaar nog haalde hun 'vliegveiligheidsinstructie in het Twents' het NOS Radio 1 Journaal (<bit.ly/lrm-regtaal>). Hieruit blijkt wel dat de regionale taal voor sommige jongeren nog wel een rol van betekenis speelt. Tegelijkertijd wordt spreken met een accent in de Randstad ook vaak als handicap gevoeld. Zo berichtte NOSop3 vorig jaar zomer over jongeren die hinder van hun accent ondervonden op de arbeidsmarkt.²

Themalessen

Schaamte voor je accent in de Nederlandse les, maar trots op je eigen taal thuis of op een festival – voor veel jongeren is het een dagelijkse werkelijkheid. Een werkelijkheid die het verdient om expliciete aandacht te krijgen in ons taalonderwijs, zeker met het nieuwe curriculum in aantocht, waarin meertaligheid meer ruimte krijgt.

Daarom heeft de IJsselacademie, Overijssels productiehuis voor streektaal en streekcultuur, enkele lessen ontwikkeld waarin de rollen centraal staan die streek-talen spelen in het leven en de identiteit van jongeren: Welke betekenis heeft streektaal voor jongeren? En wat zou eraan bij kunnen dragen jongeren minder negatief naar streektalen te laten kijken? Deze en andere vragen zijn afgelopen schooljaar in opdracht van de provincie Overijssel aan jongeren op verschillende middelbare scholen voorgelegd, door middel van themalessen over streektaal en identiteit – gegeven in de les Nederlands.

Het materiaal hiervoor is ontwikkeld door drie studenten aan de universiteiten van Groningen, Nijmegen en Utrecht, als onderdeel van hun stage bij de IJsselacademie. In gastlessen, uitgevoerd door deze studenten, hebben vwo- en vmbo-leerlingen op scholen in Twente, Salland en de kop van Overijssel zich met

het thema regionale talen beziggehouden, met waardevolle opbrengsten. Elk van de studenten heeft in het schooljaar 2017–2018 een halfjaar stagegelopen bij de IJsselacademie, in deze tijd lesmateriaal ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs en dit materiaal ook in de praktijk op verschillende scholen ingezet (zie ook kader 2).

Zo heeft Joanne van der Boom gekeken naar verschillen in attitude ten opzichte van verschillende taalvarianten van het Nedersaksisch en het Standaardnederlands. Janieke van der Poppe heeft leerlingen in gesprek laten gaan over de voor- en nadelen van het spreken van een regionale taal en Suzanne Brookman heeft met leerlingen nagedacht over de toekomstbestendigheid van de regionale talen.

Misvattingenmindmap

Met alle leerlingen is voorafgaand hieraan klassikaal een mindmap gevuld, met als kernbegrip ‘streektaal’ (een woord dat voor veel leerlingen helderder maakt dat het hier over ‘plat praten’ en ‘dialect’ gaat dan de term ‘regionale taal’, de in EU-verband gangbare term voor de Friese, Nedersaksische en Limburgse taalvarianten).

Door deze open werkvorm aan het begin van de les komen al snel allerlei vooroordelen over regionale talen boven tafel. Leerlingen denken bijvoorbeeld dat deze

De lesbrief *Jouw taal hoort bij jou* gaat in op wat iemands thuistaal voor zijn of haar identiteit betekent. Deze lesbrief is te vinden op <educatie.mijnstadmijndorp.nl/identiteit>, waar ook de in dit artikel aangehaalde onderzoeken van Van der Boom, Brookman en Van der Poppe te vinden zijn

Waar worden de erkende regionale talen Fries, Nedersaksisch en Limburgs gesproken?

Unesco pleit sinds 1999 voor een drietaligheidsformule in het onderwijs, met aandacht voor de moedertaal, de regionale of nationale taal en een internationale taal.

Anders dan voor het Fries, zijn voor het Nedersaksisch en het Limburgs geen taalspecifieke kerndoelen opgesteld. We zouden ons kunnen voorstellen de volgende kerndoelen voor het Fries breder als kerndoelen voor de regionale talen in te zetten:

- (17) De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van regionale talen door henzelf en anderen.
- (18) De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken regionale talen. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen.
- (22) De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte woorden uit een regionale taal en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Kader 1. Kerndoelen regionale talen

BOUWSTENEN

1. Brainstorm met mindmap.
2. Ordenen in vooroordelen, voordelen, nadelen, feiten, fabels.
3. Talig zelfportret: welke taal/talen in je hoofd, hart, handen?
4. Welke taal/talen spreek je waar en met wie?
5. Welk beeld heb je van iemand als die persoon een bepaalde taal spreekt?

Deze bouwstenen kunnen niet alleen voor autochtone thuistalen (Fries, Nedersaksisch, Limburgs) gebruikt worden, maar ook gebruikt worden voor een les over allochtone thuistalen.

Kader 2. Bouwstenen voor een les over regionale talen en identiteit

talen verbasterd Nederlands zijn. Dat geeft de docent de kans uit te leggen dat deze talen zich los van het Standaardnederlands ontwikkeld hebben uit de verschillende Dietse taalvarianten die in de middeleeuwen in Nederland, Vlaanderen en het Duitse grensgebied gesproken werden – een betekenisvol gegeven voor veel leerlingen, dat hen anders naar het Standaardnederlands laat kijken: dat was dus ooit ook ‘maar’ een dialect!

Ook vinden veel leerlingen regionale talen ‘boers’ en ‘dom’ overkomen. Nu is er inderdaad een correlatie tussen opleidingsniveau en streektaalgebruik, maar dat wil nog niet zeggen dat het spreken van streektaal voor verminderde leerprestaties zorgt. Uit onderzoek onder Limburgse en Drentse basisschoolleerlingen blijkt namelijk dat kinderen met een vergelijkbare sociaaleconomische achtergrond gemiddeld genomen beter scoren op de taalonderdelen in de Cito-toets als zij thuis een streektaal spreken. Op het platteland en onder praktisch geschoolde mensen worden de regionale talen meer gesproken dan in de stad en onder mensen die een theoretische opleiding genoten hebben. Maar de oorzaak hiervan is vooral de grotere migratie onder theoretisch geschoolde mensen en ste-

delingen, terwijl juist geworteldheid in een regio ervoor zorgt dat een regionale taal van generatie op generatie overgedragen kan worden.

Opvattingen

In de les van Joanne van der Boom krijgen leerlingen eenzelfde nieuwsbericht in verschillende regionale talen te horen. Leerlingen scoren deze fragmenten op een tiental binaire paren, zoals ‘grappig-serieus’, ‘slim-dom’ en ‘sympathiek-onaardig’. Hierbij blijkt dat leerlingen rela-

Er is inderdaad een correlatie tussen opleidingsniveau en streektaalgebruik, maar dat wil nog niet zeggen dat het spreken van streektaal voor verminderde leerprestaties zorgt

‘Reis geer wiejer mit eine angere verveurder? Vergaet dan neet oet te checke’

tief positief zijn over sprekers bij hen uit de buurt, terwijl taalvarianten die verder van hen afstaan negatiever beoordeeld worden, overigens zonder dat de fragmenten expliciet aan bepaalde plaatsen gelabeld aangeboden werden. Blijkbaar roept de *eigen* regionale taal positievere associaties op dan andere regionale talen.

Veel van de vooroordelen die in de mindmap al naar voren kwamen, zijn ook hier terug te zien. De intelligentie van de sprekers bijvoorbeeld. Zou een spreker met een Frans of Amerikaans accent dezelfde vooroordelen hebben opgeroepen als deze fragmenten? Dit vormt een mooi startpunt om met de leerlingen in gesprek te gaan over het verschil in status van verschillende talen.

De leerlingen zijn het erover eens: in veel situaties is het niet bepaald een pre als je ook een regionale taal spreekt. Thuis, met familie of bepaalde vrienden hoort dialect praten erbij. Maar op school, op het werk of in andere formele situaties spreken leerlingen toch liever Nederlands. Dit hangt voor hen samen met de status van de taal: hoe hoger de status, hoe geschikter voor officiële, formele en belangrijke gebeurtenissen zij die taal vinden. Maar hoe zit het dan met Engels? Die taal is én de taal van de wetenschap én van gangsterrap... Daar komen de jongeren zelf ook niet helemaal uit.

In Janieke van der Poppes lesontwerp gaan leerlingen met elkaar in gesprek over de voor- en nadelen die zij zien als het gaat om het spreken van een regionale taal. Jongeren zien vooral het niet altijd door iedereen begrepen worden als nadeel. Als voordeel wordt genoemd dat samen dezelfde regionale taal spreken direct voor een band zorgt: je vertrouwt elkaar sneller. Een opmerking in dialect kan gelijk het ijs breken. Ook als een docent even een opmerking of grapje in dialect maakt, waarden de leerlingen dat. ‘Hij is er een van ons!’

De toekomst van regionale talen

Hoe zou je ervoor kunnen zorgen dat regionale talen een minder lage status krijgen? Suzanne Brookman heeft in haar les met leerlingen nagedacht over de toekomst van de regionale talen. Binnen de domeinen waar de kansen voor deze talen liggen (familie, vrienden, vrije tijd), zien ze tal van mogelijkheden. Van Wikipedia tot *Assassin's Creed* (een computergame), van prentenboek tot *Divergent* (een youngadult-serie), het mag wat hen betreft allemaal ook in de regionale taal verschijnen.

De meest tot de verbeelding sprekende suggestie? Laat de omroepstem in Blauwnet-trein of Syntus-bus ook in de regionale taal zijn aankondigingen doen. Dus wie weet – mogelijk horen we in de toekomst in het streekvervoer: ‘Uutstappen an de rechterkaante van de richting woarda’j opan goat’ of ‘Reis geer wiejer mit eine angere verveurder? Vergaet dan neet oet te checke’.

De stagelopers kijken terug op een intensieve periode waarin ze in tientallen verschillende klassen in Overijssel met jongeren waardevolle gesprekken gehad hebben over regionale talen en de betekenis van deze talen voor de eigen identiteit. Niet alleen zijn regionale talen een betekenisvolle ingang voor leerlingen om in gesprek te komen over meertaligheid en statusverschillen van verschillende talen, ook draagt een les hierover bij aan het ontwikkelen van een positievere attitude ten opzichte van regionale talen, waarbij vooroordelen op dit vlak uitgepoetst worden. Dat ‘empowert’ leerlingen die de eigen regionale taal op meer domeinen van hun leven in willen zetten: zij zijn niet de enigen! En dat vonden we een mooie constatering. ■

Willemin Zwart werkt als projectleider streektaalonderwijs bij de IJsselacademie en als lerarenopleider Nederlands bij Saxion Hogescholen. Joanne van der Boom heeft in 2018 haar Master Language & Cognition aan de Rijksuniversiteit Groningen afgerond. Suzanne Brookman heeft in 2018 haar Bachelor Sociologie aan de Radboud Universiteit afgerond. Janieke van der Poppe heeft in 2018 haar Master Youth Studies aan de Universiteit Utrecht afgerond en is nu in opleiding tot WMO-consulent.

De auteurs komen graag in contact met leraren en lerarenopleiders met interesse in streektaalonderwijs. Mail naar <w.zwart@komvoortaal.nl>.

NOTEN

- Op 10 oktober 2018 werd een convenant van het Rijk met de Nedersaksische overheden over de status en erkenning van het Nedersaksisch ondertekend.
- Zie de drieliuk <bit.ly/lm-dialect1>, <bit.ly/lm-dialect2> en <bit.ly/lm-dialect3>.

Ook als een docent even een opmerking of grapje in dialect maakt, waarden de leerlingen dat. ‘Hij is er een van ons!’

Veiligheid en vriendschappen voorwaarde-lijk voor schoolmotivatie

Een veilige omgeving en ‘erbij horen’ in de klas vinden leerlingen in het basisonderwijs het allerbelangrijkste om zich op school thuis te voelen. Dan zijn ze gemotiveerd en kunnen ze goede prestaties behalen. Voor leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn vriendschappen van groot belang voor hun motivatie, leerprestaties en kans op risicogedrag. Dat blijkt uit promotieonderzoek door Mariola Gremmen naar de invloed van leeftijdsgenoten en het sociale netwerk van leerlingen op hun schoolprestaties.

Bekend is dat gepest worden, het niet hebben van vrienden, afgewezen worden en niet populair zijn elk een negatief effect hebben op het schoolwelbevinden en de prestaties van leerlingen. In dit onderzoek is gekeken naar het cumulatieve effect van deze zogeheten negatieve sociale posities. Er komt naar voren dat leerlingen minder goed functioneren op school wanneer ze meer negatieve sociale posities in de klas hebben. Vooral schoolwelzijn en motivatie lijden daar onder, waarbij vooral gepest worden en het ontbreken van vriendschappen de grootste bedreiging vormen. Veiligheid en affectie zijn dus essentieel voor leerlingen om zich prettig te voelen, gemotiveerd te zijn en goede prestaties te halen. NRO

Chinees leren vraagt ruimtelijk inzicht – Frans een goede woordenschat

Als het je gemakkelijk afgaat om Frans als tweede taal te leren, kun je dan met hetzelfde gemak Chinees leren? Waarschijnlijk niet. Een onderzoeksteam van de Universiteit van Amsterdam zocht uit welke vaardigheden komen kijken bij het leren van Spaans, Frans en Chinees. Het blijkt dat voor het succesvol leren van deze drie wereldtalen andere vaardigheden nodig zijn.

‘In het onderwijs wordt uitgebreid aandacht besteed aan het leren van vreemde talen. Er is al veel onderzoek gedaan naar het leren van alfabetische talen als vreemde taal. We weten echter veel minder over het leren van niet-alfabetische talen zoals Chinees door middelbare scholieren’, vertellen psycholoog Maaïke Zeguers en orthopedagoog Madelon van den Boer.

Directe aanleiding voor het onderzoek was een opmerkelijke leerling. Zeguers: ‘De leerling had door dyslexie steeds moeite gehad met het lezen en het spellen in het Nederlands en ook in vreemde talen, Engels, Duits en Frans. Toen de leerling echter Chinees leerde op school, ging dat een stuk makkelijker. Daarom zijn we begonnen met het zoeken naar voorspellers van het leren van vreemde talen.’

Het onderzoek werd uitgevoerd onder Nederlandse leerlingen in de eerste klas van het middelbaar onderwijs die startten met het leren van Frans, Spaans en Chinees. In hun eerste schoolweek moesten ze twee uur lang testen maken om verschillende cognitieve capaciteiten in kaart te brengen. Daarnaast lazen ze twee keer gedurende het schooljaar in de verschillende talen. Van den Boer: ‘Op basis van de resultaten zien we dat de drie talen verschillen wat betreft de cognitieve vaardigheden die het meest van belang zijn om te leren lezen. Het Chinees doet een beroep op andere vaardigheden dan de andere vreemde talen, waardoor Chinees voor kinderen met dyslexie mogelijk relatief makkelijker te verwerven zal zijn.’

Leerlingen die vlot Nederlands lezen, blijken dit ook in het Spaans vlot te kunnen. Dit komt waarschijnlijk omdat zowel in het Spaans als het Nederlands een eenduidige koppeling tussen letters en klanken bestaat (een bepaalde letter wordt overwegend op dezelfde manier uitgesproken). Nederlandse leesvaardigheid was daarom het meest voorspellend voor leesvaardigheid in het Spaans.

Omdat in het Frans de koppeling tussen letters en klanken veel minder eenduidig is, hebben kinderen kennis van de betekenis en klankstructuur van woorden nodig om deze koppeling te kunnen maken en Franse woorden te lezen. Kinderen met een goede woordenschat en goede fonologische vaardigheden waren daarom het beste in het lezen van Franse woorden.

Chinees is een taal waarin hele woorden worden weergegeven door middel van visueel complexe symbolen. Voor deze taal speelt de koppeling tussen letters en klanken geen belangrijke rol. Kinderen profiteren bij het leren van deze taal dan ook het meest van bredere leervaardigheden, zoals zowel verbale als non-verbale intelligentie, dus woordenschat, maar ook ruimtelijk (visueel) inzicht. UuA